

Ženski centar

Trebinje

**ЗБОРНИК РАДОВА СА МЕЂУНАРОДНЕ
КОНФЕРЕНЦИЈЕ О ПРЕКОГРАНИЧНОЈ САРАДЊИ
ОДРЖАНОЈ 27. ОКТОБРА 2006. У ТРЕБИЊУ**

**ПОДРЖАНО ОД МИНИСТАРСТВА ТРГОВИНЕ И
ТУРИЗМА У ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ**

ТРЕБИЊЕ, АПРИЛ 2007.

УВОД:

НВО Женски центар Требиње је у временском интервалу од 27.10. 2006. до 29.10.2006. одржао међународну конференцију „Разговори о прекограничној сарадњи балканских земаља“ и први међународни Сајам туризма, угоститељства и трговине „Медитерански дани-Требиње 2006.“. Циљ ових активности су подршка стварању евро-регије са посебним акцентом на, нажалост, још увијек спорни регион тј „чврсте,, границе између Источне Херцеговине и Дубровачко Неретванске Жупаније. У жељи да искористимо кредибилитет који смо стекли код међународне заједнице али и код домаћих институција одлучили смо да организујемо научни скуп- међународну конференцију која ће да изнесе позитивне примјере прекограничне сарадње ЦЕИ земаља, како би се могли дорадити и модификовати у прихватљиве моделе и на овим подручјима. За ову врло важну конференцију добили смо подршку ЦЕИ и ми смо то и урадили.

Свјесни чињеница да стабилност у региону доприноси економском развоју, и да само економски независна жена може бити јака жена, а да на цијелом региону главни извор прихода се може остварити или се већ остварује* кроз туризам- наше тематске цјелине су углавном и биле базиране на туризам**. Иако се позиву нису одазвали сви планирани и позвани учесници конференције, број и структура учесника била је импозантна***. Међународну конференцију, која је одржана у Великој сали на Црквини-у склопу Епархије Захумско Херцеговачке, отворио је замјеник Генералног Директора Секретаријата ЦЕИ, г-дин Мукола Меленевску који је својим присуством и говором дао додатну тежину и вриједност овој конференцији. У својству специјалних гостију обратиле су се и високе званице: Директорица УСАИД мисије у БиХ, г-ђа Јане Нанду; Амбасадор на чекању у Министарству иностраних послова БиХ, г-дин Владимир Распудић; замјеник Министра за Цивилне послове БиХ, г-дин Зоран Тешановић и Помоћница Министра за трговину и туризам РС, г-ђа Јадранка Стојановић.

Сви су истакли важност и значај ове међународне конференције као и уопште настојања да заживи прекогранична сарадња, препознајући туризам као важну грану за развој сваке државе у окружењу али и као начин за пробијање предходним ратом наметнутих баријера.

Сви су истакли, испред њихових институција/организација напоре па чак и финансијска средства**** која се улажу и/или која ће бити уложена у овом правцу.

Учесници овог скупа били су из Словеније, Хрватске, Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине као и представници међународне заједнице. Примјер добре праксе прекограничне сарадње презентован је, у име Амбасаде Краљевине Данске, од регионалне координаторице за Југоисточну Европу, г-ђе Алме Машић.

*као што је то примјер са Републиком Хрватском

**у прилогу Програм рада конференције

*** у прилогу Листа позваних и Листа учесника конференције

**** нпр. Директорица мисије УСАИД-а у БиХ

Међународна конференција " Разговори о прекограничној сарадњи балканских земаља"

На овој конференцији могли су се чути различити приједлози и конкретне могућности за развој туризма и прекограничне сарадње, тако да су донесене ове Препоруке:

1. Иницирање код локалних заједница и осталих организација, које се баве овом тематиком, стварање препознатљивих регионалних производа тј. пројеката.
2. Стварање услова за увезивање наведених пројеката у пројекете прекограничне сарадање.
3. Улагања у кадровске потенцијале и промоцију у циљу квалитетне валоризације туристичких потенцијала, односно када је међурегионална сарадња у питању, у међурегионалне пројекте.

На конференцији је одгледан и награђени спот о БиХ, на опште задовољство и подршку присутних јер по први пут презентује БиХ као земљу могућности, туристичких потенцијала али и дестинација без укључивања политике.

Већина учесника сматра да у БиХ највише постоје изграђени вјерски објекти који се могу понудити као у овом моменту готове дестинације које само треба увезати. Присутни су видјели велике могућности кроз развој различитих пројеката нпр. винске цесте по којима ова подручја постају препознатљива али и по могућностима развоја руралног и етно туризма/готово свако село у Херцеговини је етно село, као и осталих видова туризма који су били и у оквирима презентација представљене као могућности : зимски туризам, љетни туризам, здравствени туризам, лов и риболов, спортски туризам са укључивањем разних екстремних спортова, ваздушни туризам и накрају вјерски туризам.

Да је Конференција била успјешна и од великог значаја за даљи развој овог региона, говори нам присуство представнице Дубровачко Неретванске Жупаније из Хрватске, која је своје присуство тако и окарактерисала у свом интервјуу, називајући га доказом малих политичких промјена у корист развијања прекограничне сарадње. Свакако важно је истаћи и присуство и обраћање гостију првенствено из Словеније, али и из Србије и Црне Горе који су доприњели да се, полако али сигурно, у наредном периоду крене са умрежавањем, за почетак, учесника ове међународне Конференције, а са амбицијом за проширење са новим члановима из земаља учесница као и из других земаља које до сада нису биле са нама. На тај начин желимо препознати, припремити и пласирати међурегионалне пројекте који ће допринијети општем добру и резултирати не само економским тј. туристичким развојем- тиме директно и смањење сиромаштва, побољшањем положаја жена, већ и допринијети изградњи повјерења и бољих међуљудских односа у окружењу и стварању евро - регије. Резултати ове конференције су практично и Ваши јер је Ваше присуство и подршка доприњела доласку високих званица и учесника као и успјешној реализацији ове конференције.

Након завршетка рада међународне конференције, помоћник Министра за трговину и туризам РС, г-ђа Јадранка Стојановић је отворила И међународни Сајам туризма, угоститељства и трговине под називом „Медитерански дани – Требиње 2006“ - што је свакако додатно допринијело његовој будућности и успјеху. Подршку овом сајму осим ЦЕИ дали су и Министарство за трговину и туризам РС, Министарство цивилних послова БиХ, као ГТЗ и Епархије

Међународна конференција " Разговори о прекограничној сарадњи балканских земаља"

Захумско Херцеговачке и Приморске у виду техничке подршке. На Сајму су се представили око 40 излагача из Словеније, Црне Горе, Србије и Босне и Херцеговине. У току тродневног Сајма, организован је богат културно – умјетнички сарцај укључујући и ексклузивни наступ првих мажоретки у РС „Војислав Дучић“ а у организацији НВО Женски центар Требиње. На овом Сајму представили су се КУД „Алат“, КУД „Херцеговина“, организација за медијски и сценски наступ „Тхе феацис“ са више модних ревија за дјецу и одрасле као и са плесном групом. Представили су се и неки млади музички таленти као што је Невена Симић која је учествовала на више такмичарских манифестација.

На Сајму су одржани Округли столови на тематске цјелине које су биле прилагођене структури самих излагача. Учесници Сајма су пружили пуну подршку овом Сајму и изразили интерес за његовом традиционалношћу.

Свим учесницима и међународне конференције и међународног Сајма подјелени су тројезични каталози/на српском, енглеском и њемачком језику, у оквиру кога је представљен комплетан Програм међународне конференције уз ЦВ предавача и презентације излагача на Сајму. Поменути догађаји су на себе скренули велику медијску пажњу и били су попраћени од бројних медијских кућа БиХ и изван БиХ, од којих су неке биле и покровитељи /РТРС, БХТ1, ТВ Будва и ЦИКО. На веб порталима www.trebinje.info линк Архива, и www.trebinjedanas.com линк БЛОГ, можете се упознати са наведеним садржајима.

безбједили смо видљивост свих покровитеља путем плаката, истицања њиховог лога у свим писаним материјалима, на Пресс табли, истицање у свим јавним наступима и на крају у самом каталогу кога смо свима подјелили.

Извјештај припремила:

Извршна директорица
НВО Женски центар Требиње
Љиљана Чичковић

	MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „Razgovori o prekograničnoj saradnji balkanskih zemalja“ –Trebinje 27.10.2006.	
TREBINJE – Velika sala, Crkvina, 27. Oktobar 2006. Jednodnevna međunarodna konferencija		
09:00 - 09:40 ZVANIČNO OTVARANJE	Zamjenik Generalnog Direktora Sekretarijata Central Europe Inciative, g-din Mykola Melenevsky Direktor misije USAID-a, g-đa Jane Nandy Ambasador u Ministarstvu vanjskih poslova BiH, g-din Vladimir Raspudić Zamjenik Ministra u Ministarstvu civilnih poslova BiH, g-din Zoran Tešanović Pomoćnik Ministra u Ministarstvu trgovine i turizma RS, g-đa Jadranka Stojanović Pozdravne riječi od strane predstavnice Ženskog centra, g-đa Ljiljana Čičković	
09:40 – 10:10	TEMATSKA CJELINA I – PREZENTACIJE POZITIVNIH PRIMJERA MEĐUREGIONALNE SARADNJE CEI ZEMALJA	

Međunarodna konferencija " Razgovori o prekograničnoj saradnji balcanских земаља"

09:40 – 09:50	„Prekogranična saradnja Jugoistočne Evrope“-Ambasada Kraljevine Danske, regionalna koordinatorica jugoistočne Evrope g-đa Alma Mašić
09:50 - 10:00	"Prekogranična saradnja kroz gospodarenje zajedničkim prirodnim resursima" , REC, g-din Zoran Mateljak
10:00 – 10:10	„Značaj „odgovornog turizma“ u razvoju regionalnih programasa za turizam“, Suosnivač Green visionar g-din Timothy L. Clancy
10:10 – 11:00	TEMATSKA CJELINA II– ULOGA TURIZMA U PROCESU GOBALIZACIJE POSLOVANJA
10:10 - 10:20	“Znanje kao generički faktor sveukupnog prosperiteta a time i turizma”- Dr sci. Slavoljub Vujović, Republika Srbija
10:20 - 10:30	„Kulturno istorijske vrijednosti Hercegovine“ -Mr Đorđe Odavić, Direktor Muzeja Hercegovina, Bosna i Hercegovina
10:30 – 10:45	TEMATSKA CJELINA III – FUNDAMENTALNA PITANJA TURIZMA
10:30 – 10:40	„Turistička valorizacija pravoslavnih manastira u Bosni i Hercegovini“ –Prof. Dr. Aleksandar Đurić, Bosna i Hercegovina
10:40 – 10:50	PREZENTACIJA EPARHIJE ZAHUMSKO HERCEGOVAČKE I PRIMORSKE
10:50 – 11:00	PREZENTACIJA ISLAMSKE KONFESIJE
10:00 – 11:10	PREZENTACIJA MEDJUGORJE–HODOČASNIČKA DESTINACIJA
11:40 – 13:00	TEMATSKA CJELINA IV – TURISTIČKA PRIVREDA
11:40 – 11:50	„Marketing koncept upravljanja turističkom destinacijom-prodajni aspekt“- Doc.dr Darko Lacmanović, Crna Gora
11:50 – 12:00	„Tranzicioni procesi u turističkoj privredi Crne Gore“- Doc.dr Rade Ratković, Crna Gora
12:00 – 12:10	„Vinska cesta Hercegovine“ – dipl.ek. Krešimir Milićević, Bosna i Hercegovina
12:10 – 12:20	„Uloga Turističke organizacije RS u promociji razvoja turizma“ –Prof. Mile Milekić, Bosna i Hercegovina
12:20 – 12:30	„Značaj kvaliteta ugostiteljskih usluga u turizmu“ – bivši Savjetnik u Ministarstvu Ekonomije Stane Bizjak, Slovenija
12:30 – 12:40	„Turistički potencijali Bosne i Hercegovine“ – Turističko udruženje BiH
12:40 – 12:50	„Turistički potencijali Istočne Hercegovine“ – Mr Đorđe Odavić, Direktor Muzeja Hercegovina, Bosna i Hercegovina
12:50 – 13:00	PREZENTACIJA-Ranč „Kaja & Grom“ – G-đa Darija Žnidaršič Slovenija
13:15 – 14:00	DISKUSIJA I ZAKLJUČCI

Алма Машић
Регионални координатор, СЕЕ Програма
Прекогранична сарадња Југоисточне Европе

Данска је од 1995 до данас подржавала реконструкцију Босне и Херцеговине кроз разне пројекте и иницијативе у које је уложено више од 125 милиона ДКК- што је отприлике 33 милиона КМ. Ова помоћ, раније се односила искључиво на пројекте реконструкције домаћинства, инфраструктуре те пројекте из области очувања животне средине који су окончани.

У прилог наведеном поменућемо и то да је Данска влада 1999 године установила ФРЕСТ-у тј. одјељење које је било под надзором Данског министарства иностраних послова. ФРЕСТА је данска скраћеница за мир и стабилност. Мисија ФРЕСТ-е је да обезбиди подршку демократским структурама и институцијама, да ојача цивилно друштво, подстакне конкретне активности помирења и да промовише прекограничну сарадњу. У протеклим годинама акценат ФРЕСТ-иних активности био је на подручју Југоисточне Европе, али у основи ФРЕСТ-а дјелује не глобалном нивоу.

Од 1-ог јануара 2004 године Одјељење за развој истока и ФРЕСТА су се под надзором Данског министарства спољних послова удружиле и основале програм Сусједства. Након тога ФРЕСТА је наставила дјеловати по називом «Програм за Југоисточну Европу» (СЕЕ програм).

Главни циљ СЕЕ Програма је да допринесе имплементацији мира и стабилности у регијама, кроз јачање мреже прекограничне сарадње која би дјеловала у партнерству са организацијама цивилног друштва. Програм је покренут 2000 године и у периоду од 2000-2004, 159 милиона ДКК уложено је, кроз грантове, у овај програм. Програм се окончава 2008 године чиме истиче и помоћ Данске државе. За овај програм се у периоду од 2005-2008 предвиђа 89 милиона ДКК. Програм обухвата следеће организације:

[Мрежа подршке младима Југоисточне Европе](#) . Двије организације које дјелују у правцу помоћи младим људима како би узели активније учешће у политичком, социјалном и економском развоју подручја у ком живе.

[Мрежа борбе за људска права у Југоисточној Европи \(СЕЕРАН\)](#) је организација која ради у партнерству са организацијама које су посвећене повратку и интеграцији интерно расељених лица.

[Мрежа борбе за људска права на Балкану](#) усмјерена је ка прихватању људских права и ка принципима владавине права у законодавству, јавној управи и пословном животу.

[Мрежа за професионализацију медија Југоисточне Европе и мрежа Удружења приватних емитера Југоисточне Европе](#) дјелује на пољу промоције емитовања независних, професионалних, критички усмјерених и непристрасних информација кроз масовне и локалне медије.

Зоран Матељак

Прекогранична сарадња кроз управљање заједничким природним ресурсима

Помоћу финансијске подршке Швајцарске агенције за развој и сарадњу (СДЦ) у јулу 2000-те године покренут је пројекат " Преко-гранична сарадња кроз управљање заједничким природним ресурсима". Пројекат је спроведен у оквиру Програма реконструкције регионалног окружења (РЕРеП) - регионалне иницијативе која подржава Пакт о стабилности Југоисточне европе - а која се односи на 3 преко-гранична подручја богата плодним тлом , а која се суочавају са појединачним развојним изазовима. Наведена три подручја су Ушће ријеке Неретве (која се налази између Хрватске и Босне и Херцеговине), Скадарско језеро (између Албаније и Црне Горе) и Западна Стара Планина (између Бугарске и Србије).

Подручје ушћа ријеке Неретве - једно од три пројектне локације - је углавном рурално подручје са приближно 60.000 људи који живе у девет општина - седам од њих је на територији Хрватске док су остале двије у БиХ. Еколошке карактеристике подручја на ком се протеже 225 км дуга ријека Неретва, која се својом секцијом од посљедњих 30 километара протеже у ушћу уз своју долину, формира праву природну цјелину. Њен 8000 ха горњи дио, назван Хутово Блато смјештен је на подручју Босне и Херцеговине, док је доњи дио величине 12.000 хектара, дефинисан са неколико ријечних рукаваца који протичу кроз Хрватску.

Иако је природа претрпјела неколико антрополошких удара као и много измјена различитим људским дјеловањима, Ушће Неретве још увијек обезбјеђује природно станиште за разне биљне и животињске примјерке, који су добро познати у области заштите животне средине, како на локалном тако и на интернационалном нивоу. Приближно 45% подручја је званично заштићен од стране прописа о очувању животне средине, и скоро цијело подручје је препознато као плодно тло од међународног значаја под окриљем конвенције из Рамсара.

Богата и разнолика флора и фауна, незагађене воде, плодно тло погодно за пољопривреду, игре и специфичне туристичке атракције је изразито важан ресурс који умногоме доприноси развоју локалне привреде или успоставља важан потенцијал том развоју. Пољопривреда, лов и риболов су традиционалне привредне дјелатности које у недостатку осталих извора прихода доносе све више и више користи. Богатство природним, спелеолошким, културним и археолошким потенцијалима и близина главних туристичких атракција ствара велики и још увијек неистражен потенцијал за развој туризма који у будућности може донијети значајне изворе прихода.

Регија такође служи и као веома битно прелазно одредиште за велике постојеће транспортне коридоре. Саобраћај Далматинском обалом прелази ниже дијелове регије, док транспортни коридори уз долину имају веома важну улогу у повезивању БиХ са Јадранским морем и Луком Плоче и Будимпештом (Мађарска). Јадранско- Јонски ауто и мото путеви између луке Плоче и Будимпеште (Мађарска) су још увијек у плану, ипак једном када се пусте у промет имаће веома значајан утицај на та подручја било да се говори о економском или еколошком смислу.

Пројектне активности које су урађене на подручју Ушћа Неретве имају намјеру да помогну рјешавању проблема између економског развоја и очувања животне средине, кроз директан разговор међу предузетницима с обје стране границе. Пројекат служи као веома важан механизам како би предузетници узели активније учешће у успостављању приоритета развоја, како би се успоставили континуирани контакти између локалних заједница те како би им се обезбједило стицање нових вјештина и знања за кључне чланове. Пројекат нуди платформу за дијалог и размјену између локалних власти, бизнисмена, одјела задужених за експлоатацију воде, пољопривредника, невладиних организација и других заинтересованих предузетника који би помогли у изналагању ријешења за веома комплексне проблеме који су повезани са искориштењем заједничких природних ресурса. Главна питања која су се наметнула кроз пројекат укључују:

- Потпуно управљање преко-граничне ријеке Неретве и њеног Ушћа,
- Пољопривреда која је усмјерена ка очувању животне средине
- Развој сеоског туризма
- Проблеми између развоја нових путних коридора и циљева заштите природе,
- Образовање и преко-гранична мрежа између образовних организација.

Један од кључних инструмената пројекта при успостављању квалитетног преко-граничног дијалога и кооперације је Форум Ушћа ријеке Неретве који је успостављен кроз процес отвореног дијалога који укључује владе, невладине организације, бизнисмене, локалне заједнице, академије и медије. Форум – састављен од представника локалних и регионалних власти, компанија које се баве експлоатацијом воде, туристичких организација, невладиних организација, школа, универзитета, бизнисмена, интернационалних организација и других релевантних организација – играју улогу управљачког тијела који треба одражавати и показивати став и потребе за ангажовањем локалне заједнице, и помоћи у дефинисању сличних приступа у управљању природним ресурсима. Форум има своју главну улогу која се односи на развој сарадње и размјену знања и информација међу предузетницима на тему главних проблема заштите животне околине на разним нивоима.

На крају 2006 године у пројекат је дошао до тачке преокрета. Локалне заједнице су иницијативно покренуте, приоритети на неколико подручја су установљени и постоји све већи интерес да се крене ка имплементацији. истовремено скорашњи развој – инвестирање у инфраструктуру, или огромни пројекти који се односе на експлоатацију воде – донијели су нове изазове, који захтјевају дуплиране напоре у смислу преко-граничне сарадње и спајања различитих интереса. Кроз овај пројекат су представљени радни механизми за успостављање боље сарадње, ипак додатни напори су неопходни како би се обезбједила дугорочна одрживост. Постојећи Форум Ушћа ријеке Неретве, као главни члана у читавом тиму који ради на преко-граничној сарадњи мора бити ојачан и више интегрисан у мрежу чланова како би задржао ову улогу у будућности.

СДЦ и РЕЦ настављају своје активности у 2007 и 2008 години, пратећи главни циљ који представља интегрисано и одрживо управљање природним ресурсима и културним наслеђем на подручју ушћа ријеке Неретве. Уновчавање досадашњих резултата и доказана стручност РЕЦ-а је кључни циљ за наредне

године у којима треба креирати дугорочну институционалну подлогу за континуирану преко-граничну сарадњу – реформисани Форум Ушћа ријеке Неретве – са јасним структурама, мандатима и стручностима.

Timothy L. Clancy

Значај „одговорног туризма“ у развоју регионалних програма за туризам

Тренутни трендови у туризму позиционирали су западно Балканску регију међу топ 3 регије на подручју јачања туристичког сектора. Ово представља охрабрујући знак - али ти потенцијали требају бити реализовани. Највећи дио тржишта културног и еко туризма лоцирано је управо у Европи - који регијама пружа конкурентну предност када је промоција богатог културног и природног наслеђа у питању. Потребу за прекограничном узајамном сарадњом не треба подцјењивати.

Поједине туристичке регије нуде туристима богатији и потпунији доживљај. За туристе који желе дужа путовања, нпр. од Јапана до САД, крајње је неопходно да у понуди имају више земаља тј. дестинација. Мали број људи ће путовати толику раздаљину само да би посјетили једну земљу у региону. Културне и природне везе између БиХ, Србије, Црне Горе и Хрватске умногоме олакшавају спровођење наведене сарадње.

На примјер Скандинавске земље су учиниле велики корак тиме што су промовисале себе као регију - тиме што говоре сличан језик и имају сличне културне вриједности - из тог разлога им је лакше представити своју земљу као регију.

Осмишљени и планирани распореди прекограничне сарадње такође нуде изванредне могућности за веома квалитетан развој сеоских подручја. Источна БиХ, сјеверна Црна Гора и југозападна Србија - на примјер - су у већини руралне и генерално осиромашене регије. Планинске регије су идеалне за еко туризам - туристичке активности уопште- укључујући Национални парк Сутјеска, НП Дурмитор и НП Тара. Све већи интерес за сеоски и еко туризам може обезбједити стварну корист за велики број удружења с подручја ове три регије.

Доц. др Славољуб Вујовић, дипл.оец

Мегатренд универзитет, Београд.

Вредности културе у функцији развоја туризма

Резиме

Рад има за циљ подстицање истраживања и свесности на свим нивоима, а у циљу помоћи у формулисању дугорочне стратегије за очување културне баштине, и то помоћи туристима да боље упознају исте, осигурање учешћа локалном становништву у том процесу и наравно профитирати развојем туризма.

У циљу обезбеђења управљања светском културном баштином Унеско је подржао низ планова који се односе на повезаност културе и туризма. Процес стварања материјалне основе и развоја туризма, и на локалном и на глобалном нивоу, имплицира што шире познавање и што богатији дијалог, између различитих култура.

Кључне речи: туризам, култура, развој, материјалне вредности.

ВРЕДНОСТИ КУЛТУРЕ У ФУНКЦИЈИ СТВАРАЊА МАТЕРИЈАЛНЕ ОСНОВЕ ТУРИЗМА

У литератури се, такође, појам културе дефинише на различите начине. Од многих дефиниција културе, као суштинска може се навести дефиниција Калеа "културу чини све оно што су људи произвели у својој повести, сви материјални и духовни производи (Кале, 1983, 154)". Исти аутор наводи да се појам цивилизације односи на културу оних заједница, које су у свом историјском развоју оствариле главна културна достигнућа, па се тако говори о грчкој, кинеској или сумерској цивилизацији и култури Пуебло-индијанаца, Бенинској култури и сл.

Културне вредности (материјалне и нематеријалне) су фундаментални елемент, како материјалне основе туризма, тако целокупне друштвене заједнице, планете земље. Поред свих специфичности и значаја који има у развоју друштва, специфичност туризма је и та да попут акцелератора подстиче развој свих осталих делатности и комуникација међу различитим културама.

У циљу постизања све веће одговорности путника (туриста) на путовањима, посебно приликом боравка у дестинацијама и контактима са домицилним становништвом и у целој туристичкој делатности, СТО (Светска Туристичка Организација), у консултовању са владама, бизнисменима и невладиним организацијама увела је у праксу Општи правилник етике туризма, који је усвојен на генералној скупштини СТО у Сантијагу-Чиле Септембра 1999.

У циљу избегавања супротности, јаза и одбојности између туриста и домицилног становништва правилник је доста концизан и изричит што потврђују одредбе типа "Учесници у развоју туризма баш као и сами туристи обавезују се да ће поштовати културну и социјалну традицију и делатност свих људи, укључујући и националне мањине и домородачке групације (*wx-info@unesco.org*)".

Последње деценије, двадесетог века, коју су *Уједињене нације* прогласиле за деценију Културног развоја у свету, ова организација је успоставила сарадњу са Светском туристичком организацијом, Светском банком и Програмом за развој Уједињених нација, затим приватним сектором у циљу подстицања људи на дубоко размишљање о питању како туризам може допринети развоју наслеђа и културе или како туризам исте може угрозити. Ова стратегија има за циљ подстицање истраживања и свесности на свим нивоима, а у циљу помоћи државама у формулисању дугорочне стратегије за очување културне баштине, и то дајући туристима средства за боље разумевање исте, осигурање учешћа локалном становништву у том процесу и наравно профитирати развојем туризма. У циљу обезбеђења управљања светском културном баштином Унеско је подржао низ планова који се односе на повезаност културе и туризма¹.

¹ *Jedan od planova, koji se odvija u saradnji sa univerzitetima u Veneciji i Roterdamu, obuhvata postavljanje mreže koja će pokrivati dvadeset gradova Evrope koji imaju veliko kulturno-istorijsko nasleđe (bogatstvo). Svrha ove mreže jeste da se nauči što bolje usmeravanje priliva turista i kako da se kulturno nasleđe prezentira na što efikasniji i efektivniji način. Drugi važan plan usmeren je ka formiranju pravila ponašanja investitora iz privatnog i državnog sektora u projektu čija je tema Sahara, ekološki osetljiva oblast u kojoj se očekuje porast turizma. Učestvujući u Uneskovom projektu "Sećanje na budućnost" 1999. godine, više turističkih agencija, lanaca hotela i agencija za programe*

Процес стварања материјалне основе и развој туризма, и на локалном и на глобалном нивоу, подразумева што шире познавање и што богатији дијалог између различитих култура. Туризам је дуго сматран начином да се промовише разумевање и мир међу различитим културама, али у стварности он често чини културне вредности јефтинима и води ка конфликтима.²

КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ВРЕДНОСТИ КАО ВАЖАН ЧИНИЛАЦ МАТЕРИЈАЛНЕ ОСНОВЕ

Један од ресурса који има значајну улогу у туристичкој понуди јесте културно-историјска баштина. Постојаност културно-историјских вредности (споменици, музеји, археолошка налазишта, и сл.) у одређеној дестинацији, као важних делова материјалне основе, може имати директне позитивне, али и негативне ефекте у даљем развоју материјалне основе.

Вредности културног наслеђа и користи које од њега има туризам требало би држати на довољној дистанци економских интереса, и ако је неки пут култура потчињена тим интересима (законска заштита, затим одређено гарантовано финансирање, итд.).

Тржишни принципи и профитна логика приватног капитала без утицаја државе (кроз законодавну форму) воде импровизацијама, губљењу аутентичног и имплементацији вештачког, копије мењају оригинале.³ (www.unesco.org/wxi)”.

Све земље потписнице Конвенције (потписало је 149 земаља) обавезују се да финансијски и интелектуално доприносе заштити светске баштине. Приходи Фонда за светску баштину (основан Конвенцијом 1972.) потичу првенствено од обавезних доприноса земаља учесница у вредности 1 % од доприноса буџета Унеска, добровољних прилога, продајом допунских производа који се односе на светску баштину и фонда депозита који додељују земље за специфичне потребе. Укупна годишња сума око три милиона долара која се из претходних извора сакупи више него скромна је с обзиром на величину задатака и број молби за помоћ. Средства из фонда додељује Комитет за светску баштину према хитности захтева, предност имају најугроженија

kulturne baštine u Petri (Jordan), Nagkoru (Kambodža), i Maču Pikču (Peru) obezbedilo je sredstva. (videti, ww.unesco.org).

² *U Indoneziji, među pripadnicima naroda Troja, plemena Sulvezi, turizam nije primljen baš najbolje. Zapravo javio se ogroman otpor naroda zbog načina na koji su svete ceremonije sahranjivanja menjane kako bi se približile potrebama turista i krajem osamdesetih, veliki broj pripadnika Troja odbio je da prihvati posete turista, (Robinson, 2000). Pošto lokaliteti trpe sve veći pritisak, a svesno se radi na porastu značaja kulture tokom godina koje dolaze, sve je više i više inicijativa za smanjenje negativnih uticaja turizma.*

³ *Kao primer može poslužiti primorsko letovalište Jasmin Hamamet u Tunisu gde je na 55.000 kvadratnih metara napravljena veštačka medina. Problemi upravljanja, pristupa, saobraćaja ne postoje kao u pravim medinama, što je ipak potvrda razlike kopije od originala. Dalje za područje Hamameta i celu turističku zonu u gradu Tunisu interesantno je da su svi smeštajni objekti vlasništvo stranaca (Francuzi, Italijani i ostali) sa svojim upravljačkim strukturama, dok su prelepe plaže i vredno osoblje domicilni.*

Slavni drevni grad Jordana Petra, nekadašnja prestonica kraljevstva Nabateanaca (arapskog naroda koji je u svoje vreme vršio kontrolu prolaska trgovačkih karavana između Arabije i Mediterana, pre nego što su ga 106. godine nove ere pokorili Rimljani), sa više od osamsto spomenika urezanih u ružičasti kamen, upisana je u Uneskovu Listu svetske baštine 1985. Danas Petra nema bojazni od Rimske imperije, ali postoji strah od masovnih dolazaka turista, nekontrolisane divlje gradnje, zbog čega je usledio apel za pomoć Jordanske kraljice, Unesku, posle čega je usledio niz mera vezanih za konzervaciju i restauraciju spomenika, razvoj i unapređenje infrastrukture.

подручја, укључујући и она заведена као подручја у опасности. Економски интерес је у средишту свих активности, водиља-циљ који креира људски капитал-човек. По учењу Хегела (Георг Хегел), и свет постоји објективно, али не сасвим независно од људске свести.

ЛИТЕРАТУРА

- Черовић, С., (2003), *Менаџмент у туризму*, ПМФ, Нови Сад.
- Динић, Ј., (1993), *Туристичка географија*, Економски факултет, Београд.
- Кале, Е., (1983), *Повијест цивилизације*, Загреб.
- Роббинс П. С., и Цоултер М., (2005), *Менаџмент (осмо издање)*, Дата статус, Београд.

E-MAIL ADRESE

- wh-info@unesco.org.
- ww.unesco.org.
- icoppin@promperu.gob.pe.
- wh-info@unesco.org.
- www.unesco.org/whc
- wh-info@unesco.org.

Мр. Ђорђо Одавић

Музеј Херцеговине

Културно историјске вриједности Херцеговине

Херцеговина је веома богата споменицима културе, али и природним ријеткостима. Требало би доста простора да би се навели сви културни и природни ресурси којима је пребогато ово подручје. Овом приликом наводим најзначајније, иако је тешко из богате лепезе издвојити најрепрезентативније, а не бити помало субјективан. Но, репрезентативна поставка Фрањевачког самостана у Томиславграду, те комплексна збирка Фрањевачког самостана на Хумцу (Љубушки) недвосмислено говоре о културном богатству западног дијела Херцеговине. Ако уз то знамо да у Љубушком постоји и римско насеље „Бигесте“,

давно археолошки испитано и конзервирано, туристички веома атрактивно и посјећено, употпуњује слику о културној вриједности Херцеговине.

У Чапљини, или боље рећи у њеном предграђу, налази се касно-антички комплекс *Могорјело*, који је већ давно туристички валоризован. У том комплексу се често организују и други културни програми, што обогаћује туристичку понуду Чапљине и тог дијела Херцеговине.

Уз сами магистрални пут Мостар-Метковић, а у близини Чапљине, налази се стари град Почитељ са веома богатом угоститељском понудом, што путницима намјерницима даје могућност угодног предаха и обиласка необичног туристичког амбијента. Између Почитеља и Мостара налази се сада обновљени манастир Житомислић (16. вијек), којег осим вјерника посјећују и многи туристи.

Мостар, као централни град Херцеговине, под дефинитивном заштитом УНЕСК-а, са прелијепим мостом из друге половине 16. вијека је бисер туристичке понуде херцеговине. У близини Мостара је и стари град Благај са

чуvenом „Текијом“, а изнад је релативно очувани средњовјековни град (Херцегов град).

Међутим, само је један град, или општина у Херцеговини који има репрезентативне културне остатке скоро из свих епоха, а тај град је Столац. Нажалост, валоризација тих културних добара је на веома ниском нивоу, иако егзистира палеолитско станиште *Бадањ*, хеленистичко мегалитско насеље на Ошанићу звано „Даорсон“, Радимља најрепрезентативнија средњовјековна некропола стећака, стари град Видоштак,обнављајућа Беговина и јеврејско светилиште.

Љубиње у самом центру града у активном градском гробљу има више интересантних стећака, а недавно је уз нову цркву направљена вјештачка некропола.

Требиње спада у градове са пребогатом културном баштином, како из праисторије, антике, средњег вијека и турског периода, али нажалост недовољно представљаном туристичким операторима и агенцијама. Уз огроман труд Туристичке организације Требиње, направљени су велики помаци, јер су направљени туристички водич и филм о Херцеговини, гдје је и Требиње представљено на најбољи начин.

Невесиње, Гацко и Билећа су такође богати споменицима културе, посебно из праисторије (градине, гомиле), антике (Паник) али и црквама из средњег вијека (манастир Добрићево), а посебно цркве из турског периода.

Треба поменути да се у Невесињу, у селу Крекови налази највећа некропола стећака, а у Билећи изнад извора Требишњице највећа вјештачка некропола стећака.

Излазак Херцеговине на море даје још једну додатну квалитету у туристичкој понуди. У том туристичком граду, поред омладинских и других одмаралишта налазе се и хотели високе категорије употпуњавајући понуду за свачији џеп.

Десетак километара од Неума ка унутрашњости, односно према Стоцу налази се стари град, Хаџибегов град, из турског периода, а само нешто мало даље налази се Хутово блато, риједак природни ресурс у европским оквирима. Ово је само мали дио туристичких знаменитости Херцеговине, а више података се може наћи у туристичким водичима, проспектима, филмовима којих је сваки дан све више.

Туристички потенцијали Источне Херцеговине

Источна Херцеговина самим својим географским положајем има изврсне потенцијале за развој туризма у пуном смислу ријечи. Наиме, налази се у троуглу 3 града под заштитом УНЕСК-а (Котор, Дубровник, Мостар) са добрим комуникацијама, добром климом и мноштвом културних споменика и изузетним природним ресурсима (пећина Вјетреница са раритетом човјечијом рибицом, Требишњица, најдужа понорница у Европи, ...).

Црвена Стијена пећина на лијевој обали ријеке Требишњице је једно од најзначајнијих палеолитских станица у Европи и уређена је за посјетиоце.

Павлова пећина у непосредној близини Требиња је археолошки локалитет и једнако значајно светилиште из времена апостола Павла. Данас представља култно мјесто гдје га посебно обилазе младе дјевојке и нероткиње.

Многе праисторијске гомиле и градине, начичкане су скоро на свим ободима брда на цијелом подручју Источне Херцеговине. У просјеку свака

општина броји преко 1500 таквих локалитета, а то даје посебну драж у визуелизацији кршевине Херцеговине.

Остаци античких локалитета, нарочито у виду вила рустика су необично карактеристичне у Требињу. (Црнач) и Билећи (Орах), гдје су пронађени изузетни остаци архитектуре, мозаика и фресака.

Од изузетног значаја је манастирски комплекс са црквама св. Петра и Павла. Наиме, наведени храмови постоје у континуитету од касне антике, односно од 4. вијека.

Од старих средњевјековних градова поменућемо само оне значајније, а ту спадају Клобук и Мичевац код Требиња и Кључ код Гацка, који су релативно добро очувани, а неки и археолошки истражени и конзервирани као што је случај са старим средњевјековним градом у непосредној близини Требиња (Мичевац).

На темељима Старог Града у центру Требиња, види се археолошки континуитет од античког до средњевјековног и савременог и урбаног Требиња. Сада видљиве визуре су из турског периода тј. с почетка 18. вијека, а у центру је и Осман пашина џамија.

Наравно да треба посебно споменути Перовића мост (Арсланагић мост) ремек дјело турске архитектуре друге половине 16. вијека.

Што се тиче сакралних објеката овога пута набројаћу само оне цркве које имају фреске. То је манастир Добрићево и манастир Завала офрескани руком најпознатијег фрескосликара 17. вијека Георгија Митрофановића.

И локални фреско мајстори су осликавали цркве у Херцеговини, па је тако офрескана црква у Аранђелову, „Климентица“ у Мостаћима - Требиње, црква Св. Николе у Срђевићима код Гацка.

о броју стећака, прије свега украшених и са натписима Источна Херцеговина је вјероватно интересантнија од осталих подручја, а и по томе што су ту археолошки налази изузетне вриједности, као што је нпр. чаша од муранског стакла из 14. в. нађена испод стећка у селу Величани код Требиња.

Некропола стећака у селу Крекови код Невесиња је, као што је мање више познато, највећа некропола стећака у БиХ, а вјештачка некропола стећака код Билеће такође има истовјетан примат у БиХ.

Прва вјештачка акумулација је направљена на Клињу код Гацка, а сада је то атрактивно излетиште, на само за Херцеговце, већи многе странце, љубитеље природе.

Велики број аустроугарских утврда је интересантан туристички мотив, а посебно утврда на брду Срач са 365 просторија у самом брду. То је била друга утврда по габариту и важности у првој половини 20. в. у Европи.

Наравно, ово је само мали преглед туристичких интересантности у Источној Херцеговини, богатој природним и културним ресурсима.

Др Александар Ђурић

Православни манастири кроз призму туристичке валоризације

- **Православна духовност Српског народа у Босни и Херцеговини** стварана је вијековима, кроз једну дугу и бурну историју на овим просторима.

-
- Као непоречиво сведочанство вијековне борбе Срба за духовно и национално битисање у Босни и Херцеговини, данас на овим просторима можемо срести бројне манастире.
 - Манастири су прије свега наша духовна али и културна баштина, основа нашег поријекла али и инспирација за будућа поколења.
 - Вршећи своју духовну мисију, манастири су успјели да опстану непоколебљиви стубови Хришћанства на овим просторима иако су више пута паљени, пљачкани и оскрнављени а њихови монаси и монахиње злостављани, убијани и приморавани да се селе.
 - Управо тако духовно благо мога народа је и мене инспирисало за овај рад који је резултат комплексне анализе православних манастира у Босни и Херцеговини и њихове валоризације са аспекта развоја туризма.
 - Проучавани су манастири који красе и духовно обогаћују простор Републике Српске али и манастири који су Дејтонским мировним споразумом остали у саставу Федерације Босне и Херцеговине а који јасно дефинишу српске духовне и историјске просторе. Током проучавања примјењен је већи број метода и техника као што је аналитички, статистички, компаративни, картографски, као и метод анкете и интервјуа. Сви ови методи имали су за циљ што потпуније представљање манастирских цјелина као културних мотива ових простора те њихово позиционирање у цјелокупној туристичкој понуди Републике Српске и Босне и Херцеговине.
 - **Туристичка валоризација** је засигурно једна од најзначајнијих тема теорије о туризму. Колико вриједи неки објекат, споменик, простор, појава или манастир у нашем случају је веома комплексно и захтјевно питање.
 - Да ли има туристичку привлачност, на који начин се може искористити у туризму или колико се она може и економски активирати? Основна су питања на које не постоји интегрални нити мултидисциплинарни одговор који би се дигао на ниво принципа, методе, теорије.
 - Дакле, основно је питање било како православне манастире позиционирати на туристичку карту РС и БиХ, како их представити и себи и другима а да не дође до било каквог облика деградације и нарушавања аутохтоности начина живота у овим светињама.
 - Током свог истраживачког рада тј. извршеном туристичком валоризацијом дошло се до одређених туристичких вриједности али је важно истаћи да је туристичка вриједност релативна величина те да је

мање или више субјективна процјена аутора и импресија доживљаја на терену.

- Анализирани су: *тур.географски положај, умјетничке вриједности, туристичка вриједности амбијента, изграђеност и опремљеност простора, уклопљеност у туристичко богатство итд.*
- Српска православна црква у Босни и Херцеговини је кроз цијелу своју историју у босанској држави била у канонском и духовном јединству са Српском православном црквом у Србији.
- Данас је на простору Босне и Херцеговине Српска православна црква организован кроз пет епархија на чијој територији се налазе 25 манастира и сваки је манастир прича за себе или једна велика непрочитана књига.
- Већина манастира датира из 13-14 вијека у вријеме славне лозе Немањића тачније краља Драгутина који је као „сремски краљ“ од 1281. године управљао и овим крајем. Неки од њих као што су манастири у Захумско-херцеговачкој епархији, према археолошким истраживањима, датирају чак из ранохришћанској периода (4 вијек).
- Све то јасно упућује на једно велико духовно богатство које треба и туристички представити.
- Туристичком афирмацијом манастира представила би се не само духовност и цјелокупна историја српског народа него и градитељство и примјењена умјетност времена у којем су настајали.
- У манастире не путују сви са истом жељом. Поред оних који су чврсто одређени у вјери, све је већи број и оних који желе да упознају ове светиње као *мјеста вјерског култа* и историјске споменике кроз које ће доживјети историју на мјесту њеног дешавања.
- Путовања људи са вјерским мотивима спадају међу најстарија путовања људи.
- Веома илустративан и најбољи примјер туристичке валоризације вјерских објеката можемо сагледати кроз културно наслеђе Румуније, Грчке или Бугарске. Дobar примјер имамо и у Федерацији БиХ тачније у Међугорју као исходишту католичких поклоника.
- ***Вјерски туризам*** Сама дефиниција **религијског (вјерског) туризма** као *„хумане промоције, облику солидарности и пријатељства, сусрета народа, њихових култура и религија, учења миру међу људима“* јасно говори колико је важно његовати овј вид туризма, нарочито на овим историјски турбулентним просторима.

- Вјерски туризам православних манастира у Босни и Херцеговини могли би дефинисати као **вјерско-православни или поклонички туризам** који подразумјева афирмацију ових светиња и са аспекта развоја туризма.
- Сакупљајући податке на терену стекао сам утисак да за многе манастире и сркве не знају ни они који би требало да знају а камоли рецимо туристи.
- Због тога се намеће потреба за оснивање једне специјализоване туристичке агенције којој ће вјерски туризам бити основно програмско усмјерење. Концепцијски и професионални узор могла би бити туристичка агенција Српске православне цркве „Добročинство“ из Београда а могуће дестинације би могли дефинисати:
 - Епархијска сједишта
 - Манастири
 - Знамените цркве и друга мјеста од вјерског и националног значаја.

Укључивање манастира у туристичку понуду подразумјева и комплементарно повезивање и са осталим туристичким мотивима на овим просторима. Ту су бањски комплекси, Национални паркови, културни споменици, ријеке, језера итд.

Доц.др Дарко Лацмановић

Факултет за туризам, хотелијерство и трговину

Бар

Маркетинг концепт управљања туристичком дестинацијом - продајни аспект

Резиме

Измјењени захтјеви будућих туристичких потрошача изазваће суочавање носилаца туристичке понуде са повећаним трошковима пословања и неопходним инвестицијама како би се могла обезбиједити тржишно прихватљива реакција.

Креирање »нове туристичке свијести« представљаће слиједећи изазов у управљању туристичком дестинацијом што ће изискивати додатне финансијске напоре у унапређивању постојеће кадровске и техничко-технолошке структуре.

Да би ефикасно конкурисали према одабраним гостима, туристичке дестинације морају креирати такав маркетинг микс који циљаним тржишним сегментима обезбиједјује већу вриједност у односу на конкуренцију.

Продаја је високо критична и ризична фаза у процесу реализације хотелских услуга. Успјешност првог контакта и ефект прве презентације су кључни у поступку конзумације хотелског производа, нарочито у фази свјесности или фази сазнања купца.

Разматрајући технологију продаје хотелских капацитета, уочавају се слиједећи **фактори успјешне продаје** као што су ефикасност и менаџмент времена, усмјереност на клијента, оствариви циљеви и награђивање, тренирање

фокусирано на приходе, средства пословне комуникације и персоналне карактеристике.

Кључ успјешне продаје је умрежавање информација битних за налажење могућих клијената, што подразумијева кориштење архиве досадашњих клијената, чланство у гранским асоцијацијама - локалним и националним, контактирање научно-истраживачких институција у туризму, прес конференције, сајмови и изложбе, контакти са руководством конкурентских хотела, контакти са водећим тоуроператорима и сл

Инспирисањем продаваца за веће радно ангажовање, продајни менаџери држе управљачке инструменте да подстакну латентне продајне напоре и перформансе.

Кључне ријечи: Маркетинг, менаџмент, туристичка дестинација, хотел, продаја

Др Раде Ратковић
Факултет за туризам, хотелијерство и трговину
Бар
Транзициони процеси у туризму Црне Горе

1. Општи оквир

Почетак транзиционих процеса уопште, па и туризму Црне Горе, поклапа се са отварањем југословенске кризе, која је ескалирала у ратни пожар, у који је, на индиректан начин, била укључена и Црна Гора. Она је, заједно са Србијом била изложена дугогодишњој кампањи санкција и изолације, која је трајала скоро до почетка прошлог вијека.

Ови негативни процеси су се још негативније одразили на туристички сектор. Туризам је изгубио инострано туристичко тржиште, на коме се заснивала његова успјешна тродеценијска егзистенција.

У периоду 1991. па до данашњих дана остаје отворено државно питање Црне Горе, које се премошћава разним привременим ријешењима државне организације (СРЈ, СЦГ и сл.), што негативно утиче на укупан привредни развој, а посебно на туристички. Са отвореношћу државног питања остаје отворено и питање међународне интегрисаности.

Црна Гора је своје границе за ино туристе потпуно либерализовала и отворила, али су путовања њених грађана и пословних људи у иностранство, углавном, и даље под строгим визним режимом.

2. Инститucionalна организованост у области туризма

Држава је на републичком нивоу организована за подршку туристичком сектору кроз два институционална ријешења: Министарство туризма у Влади Црне Горе и Национална туристичка организација Црне Горе, као Владина установа од посебног јавног интереса, чврсто везана за Министарство туризма. На овај начин имамо двије институције у оквиру државне Владе, од којих је једна (Министарство) превасходно надлежна за предлагање и спровођење туристичких прописа и стратегије, а друга за промоцију црногорског туризма на инострано туристичко тржиште.

На локалном нивоу постоје локалне туристичке организације, које оснивају општине, а са превасходним задатком за промоцију туризма унутар властите дестинације и за обављање туристичко-информативних послова на општинској територији.

Осим развоја институција за државни менаџмент у туризму, дошло је и до развоја државних и приватних институција за средњу, вишу и високу хотелску и туристичку едукацију. Освјежење у том погледу је формирање првог приватног Факултета за туризам, хотелијерство и трговину у Бару 2004. године и првог интернационалног Канадског колеџа за оперативни хотелски менаџмент у Петровцу на мору, који стартује у септембру ове године.

3. Законска инфраструктура у области туризма

Законодавна активност у транзиционом периоду је интензивирана у посљедњих пет година. Прописи су доношени и раније, 1992.-1996., али из недовољну инострану консултантску помоћ, тако да се, тек у посљедњим годинама, у сарадњи са иностраним консултантима, обавља израда нових законских пројеката, усклађених са регулативом земаља Европске Уније, односно сусједујућих туристичких земаља Медитерана.

Поред основног Закона о туризму, донешена су још два закона: Закон о туристичким организацијама и Закон о боравишној такси, са пратећим правилницима. Први је дао оквире за организовање туристичких друштвених организација, а други је санкционисао посебни рачун за боравишну таксу, којим би, примарно, управљале локалне туристичке организације.

Регулатива није довољно детаљно прописала кадровске стандарде у црногорском туризму. Чини се да је то недостатак, који би ваљало исправити. Туристичким предузетницима треба оставити слободу посједовања хотела и других туристичких објеката, али им наметнути обавезу ангажовања савремено едукованих високошколованих кадрова за послове вођења хотелских предузећа, хотела и појединих сложенијих хотелијерских процеса и функција.

4. Развојне карактеристике

Након 1991. године, држава (бивша СРЈ) је ушла у дугогодишње регионалне сукобе и санкције, које су завршене кампањом НАТО бомбардовања 1999. године. У том периоду није било услова за успоставу главних механизма правне државе, што се посебно драстично одразило на туристичке зоне.

У том периоду је дошло до експанзије изградње викенд станова и кућа, чији је квантум тешко утврдити, а због непрекинутог процеса градње и крајње непотпуне евиденције. Процјењује се да ови објекти достижу квантум од око 120.000 кревета. Они нијесу облик легалног туристичког привређивања, не дају допринос запошљености, нити су порески извор, а често су и узурпатори локалне и регионалне инфраструктуре.

Поједине општине су оваквом развоју одговарале инверзно: умјесто да просторним и урбанистичким плановима усмјеравају изградњу на терену, оне су овим плановима акцептирале непожељну изградњу и давале јој шансу за даљи развој.

У таквој ситуацији било је неопходно донијети једну промишљену стратешку визију туристичког развоја на новим основама, како се процес девастације туристичких ресурса на Приморју не би даље ширио. Почетком 2001. године донешен је Мастер план-Стратегија развоја туризма Црне Горе до 2020. године, који су радили Њемачки експерти у склопу техничке помоћи Црној Гори. Мастер план је, по критикама претежног дијела стручне јавности, дао једну веома добру развојну визију туризма Црне Горе, која је комплетирана модел пројектима за поједине атрактивне локације. Министарство туризма је, са своје стране, донијело стандарде-препоруке за пројектовање туристичког смјештаја и веллнесс капацитете хотела, а очекује се, у склопу новог Просторног Плана Црне Горе, доношење посебних смјерница за планирање и изградњу голф терена и валоризацију обале и морског акваторија. На ове позитивне процесе мала сјенка пада од веома спорог рада на конципирању и изради просторних и урбанистичких планова, сходно новом систему просторног планирања.

Конечно, од великог су управљачког и информативног значаја два посебна стална пројекта Министарства туризма: Сателитски обрачун туристичке потрошње у Црној Гори, започет 2003. године у сарадњи са Свјетским савјетом за путовања и туризам (WTЦ) и Истраживање и анализа пословања хотелијерства Црне Горе (примјена УСАЛИ система), започет ове године (2005.), у сарадњи са интернационалном консалтинг компанијом Хорватх&Хорватх и Факултетом за туризам, хотелијерство и трговину из Бара.

5. Предузетничка структура у туризму

Изградња нове предузетничке структуре омогућена је новим прописима о привредним друштвима, гдје је трасиран пут за „рађање“ друштава лица и друштава капитала, са управљањем заснованим на својини. Ти прописи датирају још од 1989. године, када је још постојала СФР Југославија, да би Црна Гора 1996. године донијела посебан Закон о привредним друштвима.

На основу нових привредно-системских могућности, дошло је до спонтане приватизације и у туристичкој индустрији, која се огледа у оснивању на стотине нових малих предузећа у туризму, која су, у суштини, имала карактер друштава лица, ма да су, у формално-правном смислу, имала, у великом броју, облик једночланих друштава са ограниченом одговорношћу.

У досадашњој кампањи приватизације изостало је креирање домаћих хотелских и туристичких менаџмент и холдинг компанија, односно компанија за асет менаџмент у туризму, које би укључивале и интернационални know how у стратешком хотелском менаџменту, као што је то случај у Хрватској, са веома позитивним резултатима у Истри. Исто тако, изостали су институти „јоинт вентурес“ у туризму Црне Горе, као и менаџмент уговори са реномираним хотелским управљачким компанијама свјетског ранга.

Индикативна је глобална предузетничка структура у туризму Црне Горе у 2001. години, коју приказујемо у наредној табели:

Крешимир Миличевић **Пројект „Винска цеста Херцеговине“**

Технички подаци:

Почетак реализације пројекта: 1.12.2005.

Рок реализације: 15. мјесеци

Партнери: Туристичка заједница ХНЖ и Удруга виноградара и винара Херцеговине

Придружени партнери: ГТЗ, УСАИД, Агро институт Мостар, Пољопривредни факултети у Мостару

Буџет: 200 000 еура (ЕУ)

25 000 еура (ТЗ ХНЖ)

Предвиђене активности кроз пројект-кратки пресјек:

1. Дефинирање елемената понуде програма Винска цеста Херцеговине

Кроз ове активности потребно је анализирати стање по питању подрума, културно-повијесног наслеђења, природних љепота и осталих атракција, те организирати семинаре, радионице, презентације, савјетовања и студијска путовања. Кроз ове информативно образовне активности селектирати и осмислити понуду.

2. Урадити маркетинг анализу и начинити маркетинг концепт Винске цесте

Потребно је анализирати цјелокупно културно-повијесно наслеђење у контексту Винске цесте, затим, израдити лого и слоган, веб страницу, тискати имаге брошуру Херцеговине, каталог вина и винских производа, календар манифестација, плакате, постере и винска карта.

3. Означити Винску цесту

Кроз ову активност потребно је организирати састанак с надлежним министарством, затим израдити концепт за означавање винске цесте, одредити локације за постављање знакова те одабрати извођача радова. Поставити сигнализацију по завршетку пројекта.

4. Преношење искустава стечених тијekom реализације пројекта

На темељу стечених искустава тискати посебну студију – водич Винска цеста, те публицирати анализу анкетираних циљних група из окружења. Ова искуства би требала послужити свима онима који имају планове радити нове – тематске цесте.

Данијел Суртов
ТУРИСТИЧКА ОРГАНИЗАЦИЈА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

„УЛОГА ТУРИСТИЧКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ У
ПРОМОЦИЈИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА„

РАЗВОЈ И УНАПРЕЂЕЊЕ ТУРИЗМА РС-а

- Промовише могућности инвестирања у туризму, помаже у припреми пројеката и пројектне документације
- Сарађује са националним туристичким организацијама у другим земљама, међународним и регионалним организацијама у области туризма и преузима мјере за укључивање Републике Српске у мултинационалне и регионалне програме развоја
- Организује наступе на туристичким сајмовима и манифестацијама на домаћем и иностраном тржишту
- Спроводи акције оглашавања у домаћим и страним медијима
- Прикупља, обрађује и дистрибуира туристичке информације добијених од туристичких организација на нивоу општина и градова Републике Српске.
- Формирање и развијање јединственог информационог система у туризму Републике Српске и обезбјеђује његово повезивање са другим информациони системима у земљи и иностранству
- Организује семинаре, савјетовања и специјалистичке курсеве у циљу унапређења стручности и квалитета рада у туризму

ПРОМОЦИЈА ТУРИЗМА

- Утврђује дугорочну и средњорочну стратегију туристичке промоције на домаћем и иностраном тржишту
- Организује и спроводи програме туристичке информативно-пропагандне дјелатности у земљи и иностранству
- Организује рад информативних служби, организује службу прихвата, информисања на граничним прелазима као и оформљавање и организација рада инфо-пунктова на мјестима гдје постоји потреба за њима
- Усмјерава и координира иницијативе и активности привредних субјеката и других организација на формирању и пласману туристичког производа
- Подстицање ефикасније промоције туристичких производа, брендова и туристичких дестинација РС-а и пружање подршке пословању општинских и градских туристичких организација, а у циљу повећања туристичког промета
- Визија ТОРС-а је подршка туристичкој привреди и промоцији туристичких потенцијала, дестинација и производа у РС-у

- У њеном дјелокругу су: унапређење, очување, заштита и промоција туристичких вриједности од значаја за РС

Стане Бизјак

Словенија

МОГУЋНОСТИ УВОДЉЕЊА СТАНДАРДА КВАЛИТЕТА У УГОСТИТЕЉСКУ ДЕЛАТНОСТ КАО НАЈБИТНИЈИ ДИО ЦЕЛОКУПНИХ ТУРИСТИЧКИХ УСЛУГА.

1. ЗАТЕЧЕНИ СИСТЕМИ КАТЕГОРИЗАЦИЈЕ УГОСТИТЕЉСКИХ ОБЈЕКТА У ЗЕМЉАМА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

У појединим земљама **затечени административни системи** и стање категоризације имају своје оправдање у досадашњим условима и могућностима развоја туристичке привреде. Процес приватизације још није довољно профилисао адекватне туристичке предузетничке структуре и због прошлог распадања многих великих система и на подручју туризма као и на подручју удруживања туристичке привреде, било је нужно, да се омогући развој кроз јачу управну линију и више административни систем. Карактеристично за ове системе је обавезна категоризација, обавезна присутност јаким инспекцијских органа и високе финансијске санкције.

У почетку процеса формирања новијих носилаца туристичке привреде било би пожељно да се направи **помак ка јачој предузетничкој структури**. У том смислу се предлаже да се министарства више ангажују на формирању јаким туристичких асоцијација, које треба да буду у могућности да нуде јачи стручни сервис и да преузму одговорност и створе развојна језгра у оквиру појединих групација и врста туристичког смештајног предузетништва.

Предлаже се јачање стручних служби и појединаца, који када буду оспособљени и имали подршку са стране ресорних министарства и струке, треба да у првом реду нуде **стручни сервис и саветовање** код решавања квалитетнијег опремљивања и одржавања туристичких смештајних капацитета.

Такође се предлаже да се даје пуно **већа подршка успосабљавању основних изводјача** и носиоца туристичких услуга, поготово у смислу вечег познавања стандарда и вишег нивоа квалитета услуга и целовите туристичке инфраструктуре.

Све више се поклања велику пажњу и развоју сеоског туризма. Зато је неопходно **увести и категоризацију сеоских домаћинстава**.

Потребно је **увести и специјализацију смештајних објеката**, јер већ постоје бројни специјализовани објекти а постоје и назнаке да ће се појављивати и нови. То су објекти следеће врсте:

- Веллнесс хотели
- Планински хотели
- Хотели на реци (Боат хотели)

-
- спортски хотели
 - Био хотели
 - Бањски хотели
 - Конгресни хотели
 - идр.

Корак након промене система категоризације је **уводјење Ознаке квалитета (Q** марк).

У многим земљама су основни носиоци развоја поред стручних удружења и **националне, регионалне и локалне туристичке организације те коморе**, које преузимају и функције и обавезе имплементације свих облика категоризације, специјализације и облик препознатих квалитетних ознака и робних марки.

Савремено организоване туристичке земље базирају развој квалитетне туристичке понуде на јаким стручним удружењима, која су све више уско специјализована и усмерена на развој туристичке понуде.

О појединим врстама квалитетних ознака нема неких великих тајни и међу појединим системима туристичких земаља су све мање разлике. Много битније је колико су поједини стандарди присутни у свакодневной пракси и колико смо уложили труда, да буду дохватљиви.

Из анализе националних система категоризације и појединих квалитетних ознака, коју је припремила WTO, могуће је приметити, да је све више земаља у којима су системи категоризације у области струке и њихових стручних асоцијација уз помоч јавног сектора.

Због потребне јаче властите ангажованости туристичке привреде на подизању квалитета предлаже се постепени **помак од административног креирања и јаким инспекцијских органа ка међупредузетничким структурама уз вечу мотивацију на подручју развоја и уводјења система и стандарда квалитета туристичких услуга смештајних објеката кроз јачу стручну и финансијску подршку владе и ресорних министарстава, као и других институција која утићу на виши степен квалитета (националне промоцијске туристичке организације, коморе идр.)**.

Државе морају да придонесе ка томе, да се што више програма развоја квалитета у угоститељству и туризму као и стимулативних награда и признања припреми и изводи у оквиру стручних организација или у развојним језгрима угоститељских и туристичких асоцијација, јер че се једино на тај начин успети мотивисати предузеча за вечу идентификацију и виши квалитет услуга и постићи стварно конкурентност и тржишно усмереност тих програма.

Будућа ефикасност система категоризације и других облика квалитета у туризму че у великој мери зависити и од заједничког ангажирања појединих руководечих кадрова свих врста смештајних објеката и компетентних радника у свим асоцијацијама (ПК, ТО, ХУ, УТА, идр...) уз пуно подршку ресорних министарства.

У том смислу предлаже се и **програм мера**, које базирају на тим принципима и које је могуће реализовати кроз најширу подршку туристичке привреде.

Да би постигли:

- **стварни квалитет реновираних и модернизираних постојећих капацитета а поготово ново изградјених објеката, и да би**

-
- **приближили квалитетну туристичку понуду појединим циљним групама – потрошачима**

потребно је кренути са великим интензитетом и постепено од:

- *Стварања и уводјења стандарда категоризације појединих врста смештајних објеката,*
- *Стварање и уводјење ознака квалитета (квалитету лабелс) смештајних објеката*
- *Стварања и уводјење ознака специјализације смештајних објеката*
- *Стварање и уводјење критерија за припрему интегралних туристичких продуката појединих туристичких центара или дестинација*
- *Изводјења усавршавања свих компетентних радника у смештајним објектима по свим горе назначеним програмима.*

Ранч Каја и Гром

www.ranc-kajaingrom-dz.si

Разгор 11, 3212 Војник

Тел 00386 3 427 0118

Фак. 00386 3 427 0119

Моб. Тел. 00386 41 639 822

Емаил : aron@siol.net

Ранч Каја и Гром спознан је у Словенији као дјечји сеоски туристички центар. Својим малим гостима и свима онима већим који желе доживјети нешто више од традиционалног распуста нуди програме из подручја :

- **спортског туризма** (јахање, стреличарство, разгледни шпиља, водена шеталишта у природи, скијање, сањкање, трчање на скијах, скиеринг, лов, риболов),
- **еко - туризма** (таборења природи, упознавања здравилних биља, упознавање живота у шуми, на травњаку, зраку и водама)
- **школског туризма** (програми за школе – програми за неколико сати, једнодневни и вишедневни програми),
- **омладинског туризма** (програми за дјецу индивидуално, вртиће и друштва ...),
- **јахалнога туризма** (учење јахања, теренско јахање са пратњом, један или вишедневни излети на коњу по Словенији за искусне јахаче),
- **образованог туризма** (семинари из подручја познавања коња, психологије коња, радионица писања, пјевања, плеса, и рада лутака - све на тему наравна али културна дедишчина),
- **дужинског туризма** (викенд или тједан активног допуста за дружине),
- **културни туризъм** (Аронове средњевачке приредбе у Словенији и у другим земљама).

Наш однос до природе и њених живих бича темељи на:

-мудрост старијих људи (стари човјек има више искуства и зато и више мудрости)

-закону природе

-»здрави сељачки памети«

Пошто се у нашем животу дијете и природа јако повезани, нам со слиједеће
ријечи смјер нашег рада:

**»Природе нисмо добили у дар од наших родитеља,
него је имамо на посуду од наших дјеца!«**

Наша визија је, у часу свог живота задржати пријатељске вези са природом и
наше мале госте, узгојити в духу : природу упознати, ју разумјети, завољети и
тако знати чувати. Са тим бих вољели млади род научити како чувати природу и
разумјети мудрости старијих људи, који каже :

*»Тек, кад будете посјекли посљедње дрво,
Тек ,кад будете ујели посљедњу рибу,
тек, кад будете отровали посљедње ријеко,
тек тада будете упознали, да новца није мочи јести!«*

